

Pristup ubijenima je različit i ovisi o tome je li netko pripadao generaciji političkih radikala, bivših disidenata ili ostarjelim preživjelim Staljinove strahovlade. U svim tim dojmivim događajima veliku je ulogu imala rehabilitacija članova Centralnoga komiteta, Staljinovih žrtava. U svakom slučaju spomenici i sjećanja na ubijene postali su snaga u tekućoj politici, a ne samo sredstva za oživljavanje prešućene prošlosti. Riječ je naime o istraživanju cijeloga opsega ubijanja u vrijeme sovjetske vlasti, o poticanju ljudi da se sjećaju i da ponovno otkriju svoje priče. Dok se za milijunima muškaraca i žena, Staljinovih žrtava, tugovalo u tajnosti, sada su one postale sastavnice prošle zbilje i suvremenoga života. To je obilježilo razgovore autorice i njenih ispitanika. Bit staljinizma prvi je put postala vidljiva u pričama pojedinaca.

Merridale kaže kako se u neruskim republikama Staljinove žrtve smatraju borcima za nacionalno oslobođenje. Posebnu pažnju obraća činjenici uskrsnuća religije i nacionalizma nakon sedamdeset godina represije. Tako je zamjenom jedne dogme i jednoga svećenstva drugima ispunjena praznina koju je ostavio sovjetski sustav. Ukratko rečeno, od 1987. do 1991. postalo je upitno sve ono što je bilo sveto u Sovjetskome Savezu. No otvaranje te prošlosti vrlo je selektivno s obzirom na goleme potrebe u vrijeme i nakon raspada Sovjetskoga Saveza.

Merridale je dakle htjela prikazati tamu u Rusiji 20. stoljeća, izvanredne patnje njena stanovništva. No ujedno je željela istaknuti njegovu vitalnost i dostojanstvo. Glad, građanski rat, rat i eksproprijacija, i uopće diktatura režima teme su svakoga poglavlja ove knjige.

Sa zabranom Komunističke partije i rehabilitacijom žrtava 1991-1992. zacijelo je započelo novo razdoblje i dalje s otvorenim problemima koji se, uz ostalo, odnose na smrt i uspomene. Nije bilo progona nekadašnjih straža, informanata, istražitelja koji su donekle i sami žrtve jer su i oni bili zatvarani ili im sustav nije omogućio drugi izbor. U ruskoj je kulturi ideja osobne odgovornosti uglavnom maglovita. Zato autorica misli da je pri razmatranju nasilne prošlosti, prelakom govoriti samo o krivnji «sistema». Uostalom, suvremeni zagovornici turbo-kapitalizma i međunarodnih trgovačkih koncesija uglavnom su djeca stare elite. Utjecaj prikupljen pod sovjetskom vlasti još je uvijek važan. Nekadašnji pripadnici stare Komunističke partije velikim su dijelom zastupljeni u suvremenoj mafiji. Opasan je put iskopati imena, otvarati nove svađe, no drugi je izbor nova šutnja i strah. Je li ruski narod, povijesno obilježen nasiljem, osuđen da ga stalno ponavlja? Svaka kultura ima svoje načine zamišljanja svijeta u kojem su mrtvi zapravo još uvijek živi. Kako će mrtvi živjeti dalje u Rusiji?

Mirjana Gross

BORISLAV GRGIN, Počeci rasapa. Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska, Ibis grafika, Zagreb 2002, 285 str.

Knjiga znakovita naslova *Počeci rasapa* zapravo je dopunjena i dijelom izmijenjena doktorska disertacija pod naslovom *Kralj Matijaš Korvin i Hrvatska* koju je autor obranio

1998. godine na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U središtu istraživačkoga zanimanja odsječak je burnoga razdoblja hrvatske povijesti na prijelazu iz srednjega u rani novi vijek, koje su obilježile znatne društvene, gospodarske, političke, demografske, vjerske i etničke promjene. Spojem analitičkog i sintetičkog pristupa obrađuje se vrijeme vladavine ugarsko-hrvatskoga kralja Matijaša Korvina (1458-1490) kada započinje proces spomenutih promjena. Autor je pritom nastojao ispuniti prazninu koja o tome razdoblju postoji u hrvatskoj historiografiji. Kako to sâm ističe u *Uvodu* (str. 5-13) kada govori o metodološkim odrednicama, osnovni je cilj bio utvrditi kako su pojedine političke, gospodarske, kulturne i druge mjere središnje vlasti utjecale na društvene promjene u Hrvatskoj, ali i kakav je bio utjecaj vanjskopoličkih prilika. Zbog opsežnosti teme analiza je ograničena na prostor “uže Hrvatske”, premda su prigodice u obzir bili uzeti i ostali hrvatski prostori koji su pripadali kruni svetoga Stjepana, poglavito srednjovjekovna Slavonija.

Prvo poglavlje pod naslovom *Doba kralja Matijaša Korvina (1458-1490) – Osnovne razvojne smjernice* (str. 20-42) sažima temeljne značajke vladavine Matijaša Korvina, počevši od njegova podrijetla, dolaska na vlast, borbe za legitimnost, unutrašnje politike, financijskih preuredbi, inovacija u vojno-obrambenoj organizaciji kraljevstva, upravnih reformi, odnosa prema Crkvi te vanjske politike koja je išla za pretvaranjem Hunjadijevaca u novu srednjoeuropsku dinastiju, a posebna je pozornost posvećena ulozi gradova kao jednoj od važnih sastavnica u kraljevoj prevazi nadmoći visokoga plemstva.

Drugo poglavlje pod naslovom *Humanizam i renesansa na Korvinovu dvoru – Udio hrvatskih zemalja – Odjeci u Hrvatskoj* (str. 43-76) analizira kulturna stremjenja Korvinova dvorskoga kruga koji je Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo nastojao priključiti suvremenim humanističkim i renesansnim kretanjima. Istaknutu ulogu u toj skupini humanista i renesansnih umjetnika imali su pojedinci iz hrvatskih zemalja, iz Slavonije, Dubrovnika i Dalmacije, među kojima su najugledniji bili crkveni velikodostojnici Ivan Vitez od Sredne, njegov nećak Ivan Kestenski, poznatiji kao Janus Pannonius, te biskup Nikola Modruški. Život i djelatnost svakoga od njih zasebno se obrađuje, a autor se pritom pozabavio i ostalim humanistima i renesansnim umjetnicima iz hrvatskih zemalja na Korvinovu dvoru, općim obilježjima humanizma i renesanse u Hrvatskoj, te hrvatskim glagoljaštvom kao usporednom kulturom.

Treće poglavlje pod naslovom *Matijaš Korvin i hrvatsko plemstvo* (str. 77-125) bavi se središnjom temom knjige, dakle složenim odnosima između kralja i hrvatskoga plemstva, osobito velikaša, te značajkama društvenoga položaja hrvatskoga plemstva u cjelini. Autor je izdvojio nekoliko faza karakterističnih za te odnose: prvo razdoblje kad je Matijaš tražio saveznike za svoju vladavinu (1458-1464), drugo razdoblje kad je kralj krenuo putem centralizacije (1464-1472), pri čemu se posebno ističe pad Senja i Vinodola u kraljevske ruke što je bila prekretnica za Frankopane, snažno uzdrmalo njihov položaj i označilo početak procesa opadanja njihove moći, te treće razdoblje (1472-1490) kad je Matijaš nastojao održati načelnu premoć kraljevske vlasti, a da istodobno nije ugrozio temelje društvenoga položaja velikaša na razini kraljevstva. Zasebna se pažnja posvećuje hrvatskom sitnom i srednjem plemstvu koje je umnogome ovisilo o kralju i velikašima, a znatan element nesigurnosti bila je opasnost od vanjskih sila, osobito Osmanlija.

Četvrto poglavlje pod naslovom *Stezanje obruča – Hrvatska između Matijaša i vanjskih sila* (str. 127-186) razmatra utjecaj vanjskopoličke situacije na prilike u Hrvatskoj, osobito s obzirom na mletačka posezanja i odnos Matijaša i Venecije, zatim na Matijaševu politiku

prema Njemačkome Carstvu, na veze između kralja i papinstva, te na sve akutniju osmanjsku opasnost. S tim u vezi autor zaključuje da je Hrvatskoj za uspješniju obranu od vanjskih ugroza, poglavito Osmanlija, neophodno trebalo što snažnije gospodarstvo i razvijena gradska naselja s visokim prihodima koji bi na dulji rok mogli financijski iznijeti obranu, a upravo joj je to manjkalo.

Peto i ujedno posljednje poglavlje pod naslovom *Gospodarski i urbani razvoj Hrvatske – Uloga Matijaša Korvina* (str. 187-212) nastoji osvijetliti temeljna obilježja gospodarskoga stanja u srednjovjekovnoj Hrvatskoj u Korvinovo vrijeme, odnosno na koji su način kralj i središnja vlast utjecali na gospodarske prilike, te kakvi su stvarni rezultati bili postignuti. U obzir je uzet i utjecaj susjeda, posebno Osmanlija i Venecije. Autor je znatnu pažnju usmjerio na položaj gradova kao bitnih čimbenika u mjerenju razine gospodarske razvijenosti.

Knjiga *Počeci rasapa* vrlo je vrijedan doprinos proučavanju političkih, društvenih, gospodarskih i kulturnih prilika u dijelu hrvatskih zemalja na izmaku srednjega vijeka u tijeku promjena koje su na dulje vrijeme obilježile hrvatsku povijest. Istodobno je jasno istaknuta uloga Matijaša Korvina koji je uspostavljanjem obrambenoga sustava na južnoj granici Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva za pedesetak godina usporio osmansko napredovanje prema srednjoj Europi, činjenica koja u historiografiji do sada nije bila dovoljno naglašavana.

Hrvoje Gračanin

KAREN JOLLY – CATHERINA RAUDVERE – EDWARD PETERS, Witchcraft and Magic in Europe. The Middle Ages, Volume 3, The Athlone Press, London 2002, XIV + 280 str.

Knjiga *Vješticarstvo i magija u Europi: srednjovjekovno doba* izašla je kao treći dio edicije koja obuhvaća razdoblje od biblijskih i poganskih društava do 20. stoljeća u ukupno šest dijelova. U knjizi se kombinira tradicionalan pristup povjesničara politike, prava i društva s kritičkim sintezama kulturne antropologije, historijske sociologije i studija spolova. Cilj je ovoga sveska, kao što se i navodi u uvodu, pokazati da je uobičajeni koncept magije nastao tijekom srednjega vijeka, da su klasično i kršćansko naslijeđe iz kasnoga Rimskog Carstva bili stopljeni s lokalnim i regionalnim vjеровanjima te da su država i Crkva zaoštrile svoj stav prema magiji i čarobnjaštvu općenito i vješticarstvu posebno, otvarajući na taj način put izbijanju nasilnoga progona vještica u ranonovovjekovnoj Europi.

Autorica prvoga dijela knjige *Srednjovjekovna magija; definicije, vjеровanje, praksa* (Medieval Magic: Definitions, Beliefs, Practices: str. 1-71) je Karen Jolly. U svjetlu fenomenologije magije Jolly problematici pristupa s tri različite pozicije: historijske, konceptualne i pragmatične. U prvom poglavlju: Definiranje magije (Definition of Magic; str. 6-12) razmatra historiografska pitanja vezana uz istraživanja magije, koncentrirajući se na

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 37

U SPOMEN IGORU KARAMANU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2005.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 37

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2005. godine

Naklada

400 primjeraka